

Turun kaupungin lausunto

20.8.2024

1. Lausunnonantajan nimi ja yhteystiedot

Integraatiojohtaja Minna Sartes

minna.sartes@turku.fi

puh. 050 527 8163

Turun kaupunki, Yliopistonkatu 27a, 20100 Turku

2. Mielen terveyden edistäminen

Mielen hyvinvointi on olennainen tekijä yksilön terveyden, hyvinvoinnin ja toimintakyvyn kannalta. Mielen terveyden edistäminen ennaltaehkäisevillä, oikea aikaisilla ja kuntouttavilla toimilla onkin olennainen osa kuntalaisten terveyden ja hyvinvoinnin vahvistamista. Turun kaupunki haluaa kiittää sen huomioimisesta, että vastuu mielen terveyden edistämisestä ja häiriöiden ehkäisemisestä kuuluu kaikille yhteiskunnan toimijoille ja hallinnonaloille sekä niiden eri tasoille. On tärkeää, että mielen terveyttä edistetään poikkihallinnollisena ja sektorirajat ylittävänä verkostotyönä yhdessä kolmannen sektorin toimijoiden sekä muiden sidosryhmien kanssa. Pidämme hyvänä myös sitä, että periaatepäätökseen on koottu ohjelmia, suunnitelmia ja strategiota mielen terveyden edistämisen, ehkäisyn ja palvelujen näkökulmasta.

Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä 6§ mukaan kunnan on edistettävä asukkaidensa hyvinvointia ja terveyttä. Kunnassa edistetään kuntalaisten hyvinvointia ja terveyttä (ml. mielen terveyttä) tälläkin hetkellä kunnan eri palvelualueiden tiiviinä yhteistyönä (kaupunkiympäristö, liikunta-, kulttuuri-, nuoriso- ja vapaa-ajanpalvelut, kasvatusta- ja opetuspalvelut, työllisyyspalvelut jne) ja tämän yhteistyön oleellisuutta voisi periaatepäätöksessä painottaa mielestämme vielä vahvemmin. Esimerkiksi taide ja kulttuuri edistävät tutkitusti myös mielen hyvinvointia ja voivat tarjota innovatiivisia ratkaisuja monimutkaisiin terveyshaasteisiin.

Kunnat myös tukevat mielen hyvinvointia edistävää työtä tekevien 3. sektorin toimijoiden toimintaa mm. erilaisin avustuksin ja tarjoamalla tiloja näiden käyttöön. Valtakunnalliset leikkaukset vähentävät järjestöjen paikallisia mahdollisuuksia toimia kuntalaisten mielen voimavarojen edistäjinä, eivätkä kunnat ei yksin pysty kantamaan vastuuta järjestösektorin tukemisesta ilman lisäresursseja. Järjestöjen toiminnan tukemisen tulisi olla vielä nykyistäkin ketterämpää ja sen resurssointiin panostettava. Järjestöavustukset voisi myöntää muutamalle vuodelle kerrallaan, jolloin toimijat pystyisivät suunnittelemaan strategiaansa ja toimintaansa pitemmälle aikavälille.

Hyvinvointialueiden taloudellisten haasteitten takia niiden mahdollisuudet tarjota riittäviä mielen terveyspalveluita ja tukea paikallisia sote- ja mt-yhdistyksiä ovat tällä hetkellä riittämättömät. Tämä ja muun muassa STEA:n järjestöille maksamista avustuksista karsiminen, lisäävät kuntiin kohdistuvaa painetta ja heikentävät kuntalaisten mahdollisuutta saada tilanteeseensa soveltuvaa tukea mielen terveyden- ja hyvinvoinnin ylläpitämiseksi tai vahvistamiseksi. Kuntien mahdollisuus tehdä vaikuttavaa työtä edellyttää kuntatyön rahoituksen lisäämistä ja mielen voimavarojen vahvistamista sisältävien kansallisten yhteishankkeiden tukemista.

Kuntatasolla on mahdollista tehdä mielenterveyttä edistävää työtä ennaltaehkäisevästi suuret asukasmäärät tavoittaen. Kun ennaltaehkäisevää palvelua pystytään tarjoamaan mahdollisimman monille, tavoitteena on, että mahdollisimman moni saisi tuen oikea-aikaisesti, eikä joutuisi siirtymään kalliiden korjaavien palveluiden piiriin. Kunnissa tätä työtä tehdään asukkaiden arjessa monien eri palvelualojen, kuten esim. kulttuurin, liikunnan, nuorisotyön ja sivistystoimen, tiiviinä yhteistyönä.

Periaatepäätöksessä olisi hyvä huomioida vielä erilaisten elämän nivelvaiheiden huomioiminen mielenterveyteen vaikuttavina riskitekijöinä. Tällaisia nivelvaiheita ovat mm. itsenäistyminen, eläkkeelle jääminen sekä leskeytyminen. Myöskään eri kohderyhmien erilaisia ja erityisiä tarpeita mielenterveyden edistämiseksi ei luonnoksessa juurikaan huomioida. Turun kaupungin näkökulmasta ainakin maahanmuuttajataustaiset ja ikääntyneet olisi hyvä huomioida omina erityisryhminään.

3. Mielenterveys pääomana

On kaikin puolin myönteistä, että kansallisella mielenterveysstrategialla ja itsemurhien ehkäisyohjelmalla pyritään pitkäjänteiseen, tulokselliseen ja ajantasaiseen mielenterveyspolitiikkaan. Myös listatut ”mielenterveys pääomana” toimenpiteet vuosille 2024–2027 ovat kannatettavia.

On tärkeää, että tunnustetaan mielenterveysosaamisen taitoja vaativia ammattiryhmiä niin julkisella kuin kolmannella sektorilla, ja heille tarjotaan tarvittavaa lisäkoulutusta. Tässä piilee kuitenkin riski silloin, kun osaamista ei mitata tai koordinoita, vaan oletetaan, että pelkkä koulutukseen osallistuminen takaisi riittävän ammattitaidon. Tämä puolestaan voi pahimmillaan johtaa laadullisiin eroihin asiakkaan kohtaamisessa.

Tavoiteltavaa on myös se, että vapaaehtois- ja kokemusasiantuntijatoiminnan näkyvyyttä ja arvostusta lisätään, ottamalla heitä vahvemmin mukaan hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen työhön sekä yhteistyöverkostoihin osallisina ja vaikuttajina. Tässä on kuitenkin hyvä varmistaa se, että esimerkiksi vapaaehtoistyöntekijöiden avulla ei tule resurssien puutteessa korvata ammattilaisten työpanosta, vaan heidän panoksensa tarkoituksena on tuoda työskentelyyn lisäarvoa, jota ammattilaisten ei ole mahdollista tuottaa.

4. Lasten ja nuorten mielenterveyden rakentuminen arjessa

Turun kaupungin strategisena painopisteenä ovat lapset ja nuoret ja heidän hyvinvointinsa. Kaupungissa on meneillään lasten ja nuorten muutoshanke, jonka tavoitteena on kaupungin toimijoiden sekä yhdistysten ja muiden sidosryhmien saumaton yhteistyö lasten ja nuorten hyväksi. Pidämmekin tärkeänä, että huomioidaan se, miten lapsuuden ja nuoruuden kasvuolosuhteet vaikuttavat merkittävästi mielenterveyteen. Lasten mielenterveyden tukemisessa olennaisen tärkeässä osassa ovat myös vanhemmuuden, perheiden ja parisuhteiden tukeminen sekä työikäisten mielen hyvinvoinnin vahvistaminen ylipäätään.

Kiitämme, että on huomioitu näkökulma siitä, miten lapsimyönteisen politiikan edistäminen, lapsiperheiden monimuotoisuuden tunnistaminen ja lapsistrategian toimeenpanon jatkaminen sekä lapsi- ja perhevaikutusten arviointi päätöksenteossa ovat valitettavasti haasteissa samanaikaisista sosiaaliturvaan sekä sosiaali- ja terveyspalvelujen ja järjestöjen rahoitukseen kohdistuvien

säästötoimenpiteiden takia. Pidämme erittäin kannatettavana sitä, että Sosiaali- ja terveysministeriö toteuttaa suunnittelemansa laajan arvioinnin tähän liittyen.

5. Mielenterveysoikeudet

Mielenterveysoikeuksien toteutuminen on olennainen osa mielenterveyden edistämistä, mutta on valitettavan totta, etteivät ne kuitenkaan täysin toteudu. Turun kaupunki pitää tärkeänä, että mielenterveysoikeuksien edistämisen tiedostetaan edellyttävän pitkäjänteistä ja monialaista kehittämistyötä jatkossakin: syrjinnän, rasismien ja väkivallan vastaisten toimenpiteiden jatkaminen, mielenterveyteen, päihteisiin ja muihin riippuvuuksiin liittyvän syrjinnän ja stigman vastaisen ohjelman jatkaminen sekä työkyvyn vaihtelun hyväksyvän ja työhön osallistumista tukevan toimintakulttuurin vahvistaminen.

6. Ihmisten tarpeiden mukaiset, laaja-alaiset palvelut

Hallitusohjelman mukaan mielenterveys- ja päihdeongelmiin liittyvien sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden saatavuutta ja vaikuttavuutta parannetaan erityisesti kehittämällä perustason palveluja ja turvaamalla lainsäädännöllä lasten ja nuorten yhdenvertainen pääsy perustasolla lyhytpsykoterapiaan tai muihin vaikuttaviin psykososiaalisiin hoitoihin. Tässä TuSote-hanke ja RRP-hanke ovatkin tehneet vaikuttavaa työtä.

Samanaikaisesti kuitenkin varhaisen vaiheen/ oikea-aikaista tukea tulisi olla tarjolla myös alikuisväestölle. Terve Suomi-kyselyn mukaan mm. merkittävää psyykkistä kuormitusta kokevien työikäisten määrä jatkaa kasvuaan ja yli 65-vuotiaitten päihteiden käyttö kasvaa. Tiedolla johtaminen on palveluita suunniteltaessa tärkeää, jotta saadaan asiakkaiden tarve ja palveluiden tarjonta aidosti kohtaamaan.

Hyvinvointialueiden ei tällä hetkellä ole mahdollisuutta tarjota riittäviä mielenterveyspalveluita asukkailleen. Tämä näkyy käytännössä liian pitkänä jonoina, oikea-aikaisen avun riittämättömänä tarjontana ja asiakkaiden palvelupolkujen katkeamisena. Tämä ongelma tulisi saada ratkaistua, sillä puhtaasti ennaltaehkäisevillä toimenpiteillä ei kuntalaisten mielen hyvinvointia pystytä vahvistamaan, ellei korjaavaa apua ole saatavilla.

7. Hyvä mielenterveysjohtaminen

STM:n ja THL:n kokoamat ja ylläpitämät mielenterveys-, päihde- ja riippuvuusteemojen tietopohjat ovat korvaamaton tiedolla johtamisen tuki kunnille ja hyvinvointialueille, joten Turun kaupunki näkee niiden jatkuvan kehittämisen olevan tärkeää. Kunnat tarvitsevat alueellista tietoa oman toimintansa ja palveluidensa suunnitteluun ja oikeanlaiseen kohdistamiseen. Kuitenkin kansalliset tietolähteet kuten TerveSuomi ja MoniterveSuomi, maksavat kunnille paljon. Vaikeissa taloustilanteissa oleville kunnille tämä voi olla haaste. Lisäksi tarvitaan myös kuntatasoista ja suurimpien kuntien osalta kunnan sisäisistä vaihteluista kertovaa tietoa. Myöskään ministeriöt tai hyvinvointialueet eivät pysty kohdentamaan toimia vain laajan alueellisen tiedon varassa. Valtion tulee ottaa vastuu riittävän syvällisestä tiedontuotannosta eri toimijoiden käyttöön.

On hyvä, että eri ministeriöiden välisen mielenterveysstrategian poikkihallinnollisen yhteistyöryhmän työskentely tulee jatkumaan. Pidämme myös tärkeänä, että periaatepäätöksessä mainitaan, että tavoitteena on myös vakiinnuttaa yhteistyön rakenne ja toimintatavat myös järjestöjen sekä muiden sidosryhmien kanssa. Kannatettava nosto on se, että eri sektoreiden palvelujen kokonaisuutta ja yhteistoiminnallisuutta korostava vastuunjako kirjoitetaan selkeiksi

toimintamalleiksi niin, että tarvittavat resurssit, kustannusvastuut ja ”omistajuus” on selkeästi todettu.

8. Itsemurhien ehkäisy

Itsemurha-ajatukset ovat yleistyneet, mikä käy ilmi mm. THL:n laajasta Terve Suomi - väestötutkimuksesta (2023). Joka vuosi noin 750 ihmistä tekee Suomessa itsemurhan, mikä on yli kolme kertaa tieliikennekuolemia enemmän. Vaikka itsemurhien määrä on puolittunut 1990-luvulta lähtien, viime vuosina naisten itsemurhat ovat yleistyneet. Itsemurhat ovat myös nuorten yleisimpiä kuolinsyitä. Tällä hetkellä palvelut eivät kuitenkaan pysty vastaamaan avun tarpeeseen.

Turun kaupunki pitää hyvänä, että tavoitteisiin on kirjattuna matalan kynnyksen kriisipalveluiden varmistaminen koko maan kattaviksi sekä hoitoon pääsyn helpottaminen ja nopeuttaminen, sillä nämä tekijät ovat itsemurhien ehkäisyn ydin. Kiitämme, että myös tiedottamisen tärkeys on nostettu esiin, sillä on tärkeää, että jokainen Suomessa asuva tietää, mitä palveluita on saatavilla ja miten niihin pääsee. Tärkeä nosto on myös ei ainoastaan itsemurhaan kuolleen, vaan myös itsemurhaa yrittäneen läheisille tarjottavan avun ja tuen merkitys. Läheiset ovat kuitenkin itsemurhaa yrittäneen turvaverkko, jonka voimistaminen on tärkeää. Kannatettava kirjaus oli myös median edustajille laadittu muistilista itsemurhista uutisointiin.

9. Tiivistelmä sisällöstä

Mielenterveyden edistämisen periaatepäätöksen luonnos on kattava kokonaisuus, joka kiitettävästi alleviivaa poikkihallinnollisen ja sektorirajat ylittävän työn ja toimenpiteiden merkitystä. Periaatepäätökseen on tiiviisti koottu yksiin kansiin ohjelmia, suunnitelmia ja strategiota mielenterveyden edistämisen, ehkäisyn ja palvelujen näkökulmasta.

Kirjatut tavoitteet ovat hyviä, mutta erittäin kunnianhimoisia. Hyvinvointialueiden ja kuntien tämänhetkiset haasteet huomioon ottaen, herää kysymys tavoitteiden realistisuudesta. Toimenpiteiden lista on vaikuttava ja monipuolinen, mutta kaipaa lisää konkretiaa ja resurssointia toimenpidesuunnitelman myötä. On myös tärkeää pohtia hyvissä ajoin, miten toimenpiteiden toteuttamisesta syntyvät hyvät toimintamallit saadaan levitettyä mahdollisimman laajalti, jotta mahdollisimman moni voisi niistä hyötyä. Myös toimenpiteiden juurruttamisen ja implementoinnin haasteisiin lienee hyvä varautua.

Tavoitteisiin pääsy tulee vaatimaan vahvaa yhteistyötä niin hyvinvointialueilta, kunnilta ja kolmannen sektorin toimijoilta. Järjestötoimijoiden toiminnan mahdollistaminen ja osaamisen hyödyntäminen, on ensiarvoisen tärkeää.